



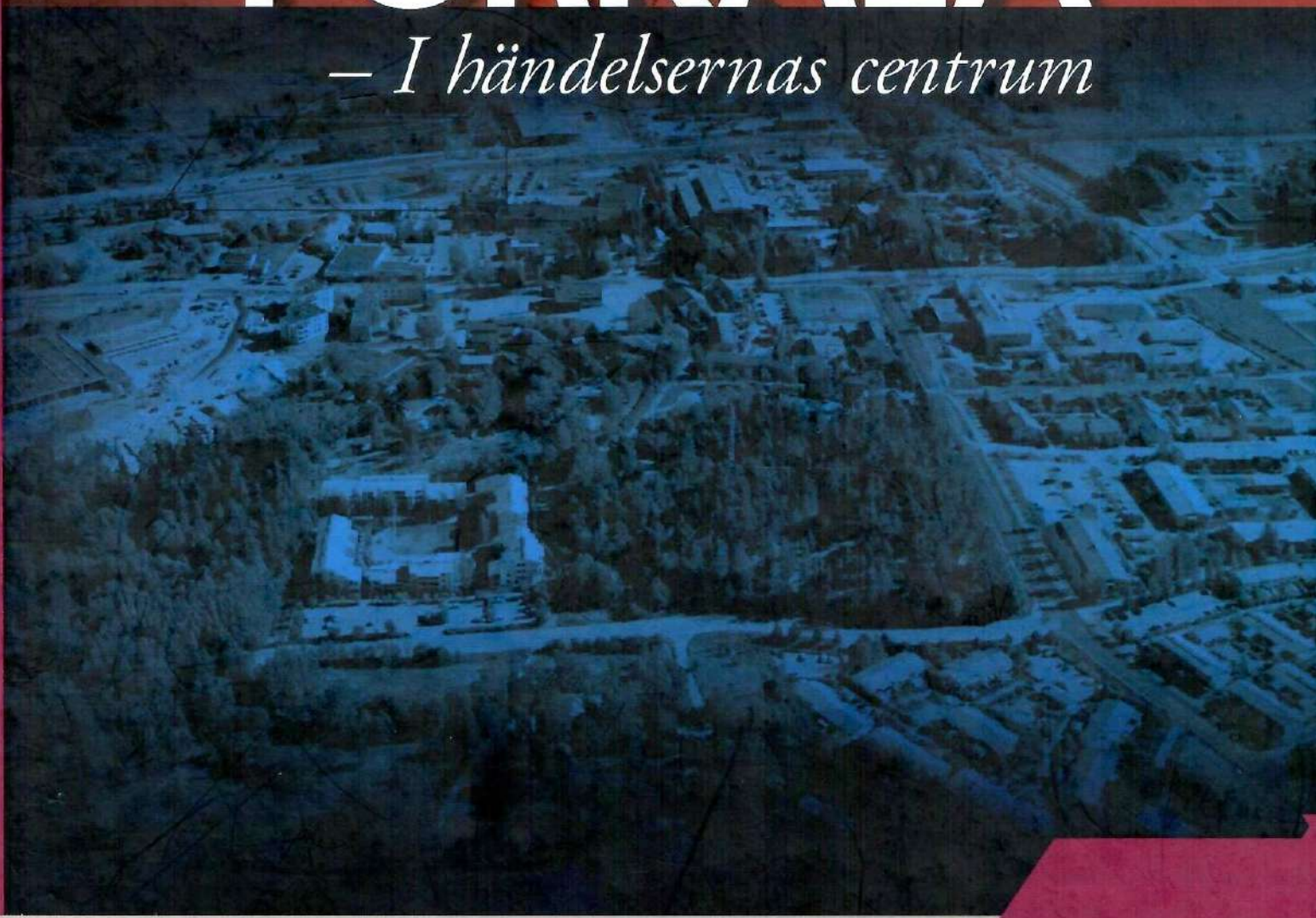
ДИСЦИПЛИНЫ, И ВЫРАЖИТЕЛЬНОСТЬ

Артиллеристы и миномётчики
(Красной Армии)

Мощными и меткими огневыми
ударами сокращайте расстояние
противника, уничтожайте его
силы и боевую технику.

PORKKALA

– I händelsernas centrum



Innehållsförteckning

Förord	6
50 år sedan återlämnandet av Porkala <i>Statsminister Matti Vanhanen</i>	8
Statsrådets Porkalaseminarium <i>Försvarsminister Seppo Kääriäinen</i>	13
Porkalas forntid	17
Porkalas mångskiftande historia <i>Jarmo Nieminen</i>	18
Parentesen	47
Porkalabasen 1944–1956 <i>Jari Leskinen</i>	48
Porkalas militärstrategiska läge <i>Petteri Jouko</i>	66
Porkala och underrättelseverksamheten <i>Kimmo Rentola</i>	80
Porkala – arrendetiden ur lokal synvinkel <i>Martti Favorin</i>	86
Krigsdagbok 1944–1945 <i>Konstantin Strelbitskij</i>	90
Livet på den sovjetiska Marinbasen Porkala-udd <i>Carl-Fredrik Geust</i>	100
Den sovjetiska Marinbasen Porkala-udd i kalla kriget 1945–1956 <i>Leonid Amirhanov</i>	110
Återlämnandet av Porkala	125
Den finländska dimensionen av Porkalas återlämnande <i>Juhani Suomi</i>	126
Det återlämnade Porkala <i>Bilder från år 1956</i>	139
Från återlämnandet till nutiden	173
Arrendeområdets väg tillbaka till Finland <i>Martti Favorin</i>	174
Utstakning och kartläggning av Porkalaområdets gränser <i>Antero Uitto</i>	186
Bibliografi över Porkalaområdets sovjetiska period (1944–1956)	192



Porkala och underrättelseverksamheten

Professor Kimmo Rentola

En granskning av underrättelseverksamheten inom ramen för en så kallad seriös historieforskning kan fortfarande ibland väcka irritation på samma sätt som privata överslag och utpekandet av skellet i garderoben i en märkespersons memoarbok. Dock förblir det kalla krigets, likaledes som Finlands och Sovjetunionens förhållandes, historia bristfällig om inte också denna sida berörs. Det är klart att temat är utsatt för spekulationer vilka måste stävjas med fakta ur dokument, sunt förnuft och återhållsamma slutledningar. Även detta ämnesområde utvecklas med tiden till en normal nisch inom historieforskningen. Detta bör hälsas med glädje, eftersom alla som sätter sig in i det här ämnet kommer att märka att underrättelseverksamheten är en vardaglig syssla, vanligt tjänsrearbete. Ifall källmaterialet tillåter kan man studera det på ett normalt sätt.

När man tänker på Porkalas betydelse för underrättelseverksamheten, måste man först nämna militärbasens inverkan på olika länders underrättelsemyndigheters bedömningar av händelseförloppet i fall av krig eller under en allvarlig kris. Porkala togs i detta hänseende i beaktande i underrättelseöversikterna under åren 1944–56 i alla berörda länder, utgående från Sverige och självfallet även i Finland. Praktiska följder hade ”skrivbordstänkandet” på våren 1948, när man i Finland dryftade hur man skulle svara på Stalins initiativ om ett fördrag om samarbete och bistånd. Heinrichs och de övriga generalerna kom till den slutsatsen, att om det skulle utbryta ett krig mellan Sovjetunionen och västlägret, skulle, om inte annat, Porkala dra in Finland

i ett storkrig på Sovjetunionens sida. Det hände sig även att Stalin fick kännedom om de finska interna analyserna. När han insåg att de finska generalerna i hemlighet, inom den egna kretsen, även ansåg att de i ett storkrig skulle hamna på Sovjetunionens sida, var det lättare för honom att godkänna VSB-fördraget med de villkor som finländarna å sin sida kunde acceptera. Denna slutsats har utarbetats av den ryska forskaren Maksim Korobotkin. Fastän Max Jakobson har kritiserat denna tolkning,¹ sannolikt av den orsaken att man på detta sätt eventuellt skryter med sovjetspionagens meriter inom Finlands politiska topp, skulle jag våga bedöma att även detta nog hade sin inverkan på en person som Stalin.

Heinrichs utvecklade sina tankar mer detaljerat i en promemoria som han uppgjorde på Paasikivis anmodan 1950, när Koreakriget igen gjorde hotet om ett storkrig verkligare. Då fäste han uppmärksamhet vid Porkalas trafikförbindelser och västs självklara strävan att avskära dem med bombningar. Generalen uppsatte som ett mål för Finlands utrikespolitik att basen skulle återlämnas, varintill Paasikivi antecknade: ”Detta är knappast möjligt”. Ifall detta inte kunde uppnås, rekommenderade Heinrichs att man skulle begära att Sovjetunionen förbinder sig till att inte använda de trafikförbindelser som leder till Porkala via Finland i händelse av ett storkrig. ”Detta ser också svårt ut”, förmodade det ålderstigna statsöverhuvudet.

Basens betydelse för underrättelser i detta hänseende är självklar. Intressantare är Porkalas använd-



50 år gammal taggtråd vid Humaljärvis södra strand. Gränsen gick längs insjöfjärden.

ning som stödjepunkt för den underrättelse- och spionageverksamhet som riktades mot Finland. När man börjar granska detta måste man göra ett par begränsningar. För det första kan man utelämna det rutinmässiga anskaffandet av underrättelsefakta som riktas från en militärbas mot närområdet och dess militärt betydelsefulla egenskaper. Det är klart att närområdets farleder, vägar, broar, järnvägar och dylika besöktes och att deras kapacitet m.m. bedömdes. Inom radiospaningen sträckte sig stödjepunktens betydelse över ett vida större område. Från Finlands sida fästes i någon mån på motsvarande sätt en liknande uppmärksamhet på basens händelser; själva området var ju välbekant från tidigare. Den andra begränsningen är att i de omständigheter som uppstod i Finland efter kriget, behövde Sovjetunionen inte Porkala som ett basområde för en storskalig politisk eller ekonomisk underrättelseaktivitet som riktade sig mot Finland, eftersom dylika angelägenheter kunde skötas mycket bättre från Helsingfors inom ramen för de allierades kontrollkommission och talrika andra ämbetsverk.

Porkalas uppgift

Porkala fick en egen speciell underrättelseuppgift.²

Till en början fick den inte någon nämnvärd uppmärksamhet av de finska myndigheterna eftersom kontrollkommissionen upptog nästan hela östexperternas kapacitet. Statspolisens ledning blev kommunistisk i maj–juni 1945 och övervakade därefter inte den sovjetiska underrättelseverksamheten. Det militära kontraspionaget var inte heller lika effektivt som tidigare. Först då kontrollkommissionen lämnat landet och det röda Stapo lagts ned och ersatts med skyddspolisen, förändrades småningom situationen. Dessutom började Porkalas, och närmare bestämt transittrafikens, betydelse växa även för den sovjetiska underrättelsetjänsten först när kontrollkommissionen avreste och ryssarnas i praktiken fria rörelsemöjlighet i landet upphörde.

Porkalas betydelse för underrättelsetjänsten kom till myndigheternas vetskap i september 1950 när en italiensk kärnfysiker Bruno Pontecorvo, som arbetat i britternas tjänst, med familj anlände med flyg till Malms flygfält, körde till Helsingfors och försvann spårlöst, för att senare uppenbara sig i Sovjetunionen. Händelsen anslöt sig till de då synnerligen heta atomspionagehärvarna. När Pontecorvo inte reste ut från Finland via någon officiell

rutt fokuserades myndigheternas intresse på Porkalans transittransporter. Senare har det även berättats om en taxichaufför som skulle ha fört familjen från Svenska Teatern till Porkalans gränsbom vid Stensviksbron.

Transittrafiken mellan Porkala och Viborg var relativt livlig även landvägen. Lastbilar med öppna flak täckta med en presenning brummade längs Jorvasvägen via Gammelstaden i Helsingfors till Borgå och vidare mot Vaalimaa. De finska myndigheterna granskade fordonets kommenderingsbevis och personantalet i hytten men de hade ej rätt att utforska lasten desto närmare vid gränsen eller under färden och inte heller resurser att övervaka bilens tilltag längs den 225 kilometer långa resan. Att transportera människor var alltså enkelt, likaledes att plocka upp eller släppa av någon under färden samt även att vittja möjliga gömställen. I motsats till tåg kunde en lastbil, utan att väcka uppmärksamhet, stanna vid vägkanten. Inga förklaringar förväntades.

Ett par år senare säkerställdes att utnyttjandet av transittrafiken för underrättelseändamål inte bara var en möjlighet, utan verklighet. På morgonstunden den 2 december 1952 inträffade i Borgå ett inbrott och polisens uppmärksamhet fästes vid en okänd man som knegade mot öster och som hade en uppenbarligen tung ryggsäck på ryggen. Mannen arresterades, men i ryggsäcken hittade man inte stöldgods, utan en radioapparat.

Under förhören berättade timmerman Ilmari Lahtinen från Kangasala sin historia. Han hade blivit tagen som krigsfånge sommaren 1944 i Ihantala när han försökte hjälpa en sårad som hade blivit kvar mellan frontlinjerna till den egna sidan. Under krigsfångenskapen hade han värvats till spion, vartill han hade gett sitt medgivande, när man hade försäkrat att det gagnar arbetarklassens sak. Den givna uppgiften, att hålla uppsikt över industrianläggningarna i Tammer-

fors, kändes emellertid onödig och även motbjudande. I fall av krig skulle mannen söka sig till någon krigsmateriefabrik som arbetstagare. Till radistutbildningen i Porkala plockades han upp vid vägkanten i Mellungsby. Rapporterna skulle föras till poststället, ett gömställe vid Borgåvägens 62. kilometerstolpe. Tydligt användes till en del också järnvägstransittrafiken till denna typs verksamhet, eftersom Lahtinen borde ha hämtat en ny radioapparat i skogen nära stationen i Kaipiainen, alltså mellan Kouvola och Vainikkala.

Småningom uppdagade uppdragsgivarna sin agents motsträvighet och efter en kraftig utskällning beordrades Lahtinen att returnera radioapparat under en bro vid Borgåvägen den ödesdigra morgonen klockan 7. Just denna tidpunkt som bestämts av uppdragsgivarna ledde till gripandet av den olyckliga tavastländaren, eftersom det vid ett mera normalt klockslag skulle ha varit möjligt att flanera längs vägen i allsköns ro.

När allt detta hade klarlagts hade mottagarna av radion naturligtvis redan för länge sedan gått över gränsen vid Vaalimaa. Så mycket kunde man i efterhand uppdaga, att lastbilen 6-40-81 hade startat från Porkala mot Viborg nämnda morgon klockan 5. I bilen fanns fem män under ledning av en underlöjtnant. Kommenderingsbeviset hade undertecknats av överste V. Petrov och inte någon av de officerare som vanligtvis skötte om underhållstransporterna.

I och med denna händelse fick president Paasikivi första gången konkret information om att transittrafiken över Porkala även hade en dylik funktion. Ännu en förskräcklig sak som fortsättning på de tidigare problemen.

Statspolisens man

Senare konstaterades att ett dylikt utnyttjande av Porkala hade börjat redan på 1940-talet. En hän-

delse började klarna när skyddspolisen av en tillbakalämnad krigsfånge fick höra att det fanns en finsk man i Norilskis fångläger, som var känt som världens kallaste plats. Mannen hade dömts till 25 års fängenskap för spionage. Ryssarna hade kidnappat honom i slutet av 40-talet i Tölö och fört honom med personbil till Porkala.

Den här underliga berättelsen kunde klarläggas i mars 1955, när samma man uppenbarade sig i Vainikkala, vid namn Mikael Hoikkala. Denna föräldralösa, kanske en aning obalanserade evakuerade yngling från Karelen hade efter kriget rört sig i vänsterkretsar och på den vägen börjat med kansliarbeten hos statspolisen när ämbetsverket övergick till kommunistisk ledning. Ämbetsverkets officiella ledning var inte tillräcklig för de ryska underrättelsekretsarna, som även "bakvägen" ville hålla sig ajour med vad man sysslade med inom säkerhetspolisen. Således värvade två officerare från kontrollkommissionen Hoikkala som en av sina agenter i det röda Stapo med det vilseledande täcknamnet "Ambitiös". Han värvade också sin bror och en snickare till radioman. Hela gruppen fick sin utbildning först i Porkala och sedan i Leningrad.

Färden till Porkala gick dock inte för dessa män med taxi längs Jorvasvägen. Snickaren -radiomannen fick av ryssarna direktiv att resa på en bestämd dag till Tammerfors, återvända följande dag till Träskända och därifrån promenera längs vägen till Helsingfors. Efter cirka fem kilometer skulle det komma en bil. Mannen följde ordern och allt gick som en dans. Bilen förde snickaren till Porkala. Därifrån förpassades han efter grundutbildningen med ett transittåg till Leningrad för en tre månaders radistkurs.

Dessa män skulle användas mot västmakterna. Man arrangerade så att bröderna fick sparken från statspolisen. Mikael Hoikkala knöt kontakter med Förenta staternas flygattaché, besökte Sverige och till

och med Paris. Någoting gick dock snett eller så tog bara ryssarnas eviga misstänksamhet överhanden. I september 1949 lockade man honom till Porkala, bara för ett dygn, men han kom aldrig därifrån mera. Han gick alltså dit själv. Snickaren förde honom med bil och frågade ännu under färden om han säkert ville åka dit. Kidnappningen från Tölö var alltså inte sann. Den hittade Mikael Hoikkala på i fånglägret i Sibirien, eftersom en som inträder i Sovjetunionens säkerhetsmyndigheters makt-sfär av egen fri vilja skulle betraktats som en obotlig dumbom i fångkretsarna.

Som kurs- och spionageverksamhetens centralplats i Porkala fungerade Majvik herrgård, som till en början sannolikt kom i underrättelsetjänstens användning som en utmärkt observationsplats. I denna före detta Mannerheims villa undervisade man i fotografering med en liten Leica kamera och i användandet av kopieringspapper. Iögonfallande är att spionernas kursverksamhet i Porkala tidsmässigt var relativt kort och att den utförligare utbildningen gavs i Leningrad. Porkala var inte en egentlig spionagecentral och de som utbildades fick knappast ens röra sig inom stödjepunktens område. De kunde bli fasttagna och berättat vad de sett. Dessutom befarade ryssarna även, att någon kanhända kom dit utsänd på uppdrag och endast låtsades vara deras agent.

19,4 kilometer från Helsingfors mot Borgå

Efter händelsen med timmerman Lahtinen från norra Tavastland försökte skyddspolisen övervaka Borgåvägen. Sålunda följde man efter en rysk bil som anlänt från Vaalimaa den 15 september 1953 och som stannade flere gånger på Borgåvägen och till slut stod vid väggkanten ett tjugotal kilometer före Helsingfors. Där stod även en Pobeda registrerad i Finland. Den skyddades inte av transitbestämmelserna och inte heller av den diplomatiska immuniteten. Således stoppades och granskades bilen. Pobedan kördes av en sovjetingenjör som ar-

berade för det ryskägda bolaget Suomen Petrooli. I hans ägo hittades tidningsurklipp, en skrift om Helsingfors industrianläggningar, kanslimaterial, en omgång herrkläder och kompasser – alltså inte något kriminellt. Ingenjören frågade efter namn och fullmakter av de män som stoppat bilen, varvid inspektören vid skyddspolisen Toimi Arra anspråkslöst presenterade sig med namnet "Virtanen".

Dejoureringen gav ett bättre resultat den 3 oktober 1953 då en man spatserade vid Kymmene fästning, längs huvudvägen österut och försökte få bilskjuts. Sätillvida gick det bra att han fick skjuts, men på så sätt dåligt, att bilen kördes av en överdetektiv vid skyddspolisen som förundrade sig över liftarens stålprotes i underkäken, lite gammalmodiga finska och att han inte visste att "Ukko-Pekkas rike" betydde Luumäki. *Ukko-Pekka var den tidigare presidenten P. E. Svinhufvuds smeknamn och han kom från Luumäki (övers. anm.).* Mannen släpptes inte och på kvällen erkände han att han var en tekniker från Ingermanland och hade spionageuppgifter. Han hade redan en gång denna sommar besökt Finland, lämnats vid vägkanten av en bil på väg till Porkkala och plockats tillbaka efter ett en månad långt strövtåg i östra Finland. Efter att ha erkänt sin verksamhets karaktär sade mannen från Ingermanland, som även deltagit i erövrandet av Berlin, stolt: "Jag är officer, jag anhallen om att bli dömd till arkebusering". Men till buds stod också en annan lösning: man gjorde en överenskommelse med mannen. Om han berättade allt skulle han i samma veva kunna fortsätta till Sovjetunionen utan några formaliteter precis på det sätt som han hade anlänt.

Uppenbarligen fick man ett tips om en hemlig postlåda som hittades invid Borgåvägen den 22 oktober 1953. Där fanns en cylinder med sju flygfotokartor av flygfält, försvarsmaktens orderdokument och andra papper, ett nyligen uttaget ämbetsbevis från Kuopio samt rapporter om militära angelägenheter och om kommunalvalen i Jyväskylä. Materialet kopierades av skyddspolisen

och returnerades till samma ställe. Efter två dagar, i morgongryningen, kom två transitbilar från Porkkala till platsen. De stannade för en stund, två män stack sig in i skogen och bilarna startade med ett ryck mot Vaalimaa. Här hade man nu ett entydigt bevis på spionage och man skaffade politiska fullmakter att anhålla de finländare som var inblandade i saken av statsminister Urho Kekkonen och inrikesministern.

Det fanns nämligen personer att anhålla, eftersom källan till flygfotografierna var chefen, en kapten, för flygvapnets fotocentral i Luonetjärvi och hans medhjälpare, en sergeant i det tekniska förrådet. Dessa anhölls och de angav genast sin uppdragsgivare, som var skraddaren Reino Kettunen från Jyväskylä. Härvid löste man Finlands största efterkrigstida spionaffär, vars detaljer inte behöver redogöras för här. En arbetare från norra Savolax, som knappast alls hade erfarenhet av det finska samhället, litade på sin tur, sin instinkt och spritflaskans magiska kraft och lyckades värva riktiga officerare, som kunde ge militärt betydelsefull information.

Flygfotokaptinen Martti Salo besökte Porkkala och fick även se sig lite omkring på basen och åtminstone fick han njuta av ett ordentligt gästbud. Han hämtades från Borgåvägen med personbil, iklädd en sovjetofficers läderrock. Även Kettunen själv och radisten besökte i olika sammanhang Porkkala, så i samband med att denna stora spionagehärva reddes ut fick Finlands myndigheter en klar bild av basens roll i Sovjets underrättelseverksamhet.

Även Veikko Koskinen fick ett officersbemötande i Porkkala. Han var en före detta detektiv vid den röda statspolisens militärbyrå, vars postlåda befann sig vid Borgåvägen 19,4 kilometer från Helsingfors, på samma ställe som skraddare Kettunens cylinder. Också han hade riktiga militära källor. Koskinen, liksom några andra av militärbyråns ämbetsmän, fortsatte inom branschen även efter nedläggningen av statspolisen, sannolikt i den sovjetiska militära

underrättelsetjänsten GRU:s tjänst.

Koskinen rörde sig också med lastbil som de övriga, men han besökte Porkala även med ett finskt passagerartåg, som fick passera arrendeområdet med täckta fönster. Veikko Koskinen måste klä sig i svarta byxor, och i en bestämd toalett i tåget väntade sovjetflottans kaptensrock. Han klädde den på sig och steg av tåget tillsammans med de ryska kontrollanterna. Kläderna gjorde mannen, inga problem uppstod. I fall av en nödsituation gav uppdragsgivarna dock ännu ett direktiv om att han då borde söka sig till Porkala på sätt eller annat och anmäla: ”Jag är 007.” Då skulle man kunna föra honom till rätt plats.

Detta kanske räcker, bilden börjar vara klar. De finska myndigheterna fick kännedom om några ytterligare fall, och många fall uppdagades utan tvivel inte.

Verksamhetens logik

Man kan fråga sig varför Sovjetunionen behövde en dylik verksamhet. Svaret måste sökas i den verksamhetskultur som utformades under Stalins tid. Ingen officiell vänskapsdeklaration var nog, ingen information som man erhållit genom att fråga var tillräcklig, alltid ville man i hemlighet försöka säkerställa att man inte skulle bli förrådd. Viss inverkan hade också underrättelsetjänstens verksamhetssätt, som baserade sig på massan. Man har räknat att den sovjetiska underrättelsetjänsten under andra världskriget mot Tyskland hade cirka 175 000 agenter.³ Det måste finnas rikligt med agenter, de måste räkka till för allehanda små uppgifter och för att vid behov kunna offras.

Förvisso visste ryssarna att största delen av dessa lastbilar från Porkala inte hämtade någon toppinformation utan purt skräp, men om det bland tusen fanns ett guldkorn liksom skräddaren Kettunen, lönade det sig att värva denna mängd. Till underrättelseverksamhetens kultur anslöt sig också de traditionella metodernas seghet t.ex. den kalla postlådan, ”dead letter box”, som fortfarande används. En dylik hade Robert Hansen som greps för några år sedan. Han hörde till FBI:s kontrapionage och sålde synnerligen viktig information åt Rysslands underrättelsetjänst. Ett gammalt yrke omhuldar även traditioner som ter sig dumdristiga.

Men man klamrade sig dock icke fast i allt. När det blev aktuellt att återlämna Porkala, höll den masskaliga användningen av folkligt värvade agenter redan på att gå ur modet och den sovjetiska underrättelsetjänsten sökte efter nya metoder. Även i Finland flyttade ryssarna tyngdpunkten från den militära underrättelsetjänsten GRU:s fältnivå allt mera över till den civila KGB:s politiska underrättelseverksamhet. Kanske det inte enbart väckte missnöje inom KGB, när de finska myndigheterna under åren 1953–55 mellan Porkala och Borgå, grep även viktiga agenter som arbetade för grannämbetsverket GRU. Detta tyngdpunktsskifte inom underrättelsesektorn kan ha varit en liten faktor i bakgrunden när Sovjetunionen började verkställa återlämningen av Porkala.

När Paasikivi sade att återlämnandet av Porkala var viktigt eftersom landets suveränitet i och med detta återställdes, hade han också dessa händelser i åtanke, samt Finlands suveränitet inte bara inom internationell politik, utan även på Porkala udd och längs den gamla Borgåvägen.

1 MAX JAKOBSON, *Pelon ja toivon aika: 20. vuosisadan tilinpäätös II* (Otava 2001), s. 54.

2 Nedan framförda händelsebeskrivningar och bedömningar grundar sig på följande verk: KIMMO RENTOLA, *Niin kylmää että polttaa: Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958* (Otava 1997); JUHA POHJONEN, *Maanpetturin tie: Maanpetoksesta Suomessa vuosina 1945–1972 tuomitut* (Otava 2000). En del nya detaljer har framkommit i BIRGITTA KIVINENS pro gradu -arbete *Pakolaisia ja vakoilijoita: Neuvostoliitosta Suomeen tulleet luvattomat rajanylittäjät vuosina 1949–1959* (2006), Helsingfors universitetets statsvetenskapliga bibliotek.

3 ROBERT W. STEPHAN, *Stalin's Secret War: Soviet Counterintelligence against the Nazis* (University Press of Kansas 2004), s. 191.



Livet på den sovjetiska Marinbasen Porkkala-udd

Dipl.ing, styrelsemedlemmen i Krigshistoriska Samfundet i Finland Carl-Fredrik Geust



Det var i Porkala som den sedermera världsberömda dubbla olympiske guldmedaljören löparen Vladimir Kuts (1927–1975) lade grunden till sina stora internationella framgångar. Det var här han tränade, skidade och lyfte tyngder som matros i sovjetflottan. Detta framgår av boken *Dejstvujusjtij flot* (Den kämpande flottan), som skrevs av den ryske journalisten Vladimir Rudnyj, och gavs ut på förlaget *Vojenizdat* (det sovjetiska Försvarsministeriets Militäröfverförägar) år 1965.

Den ryska militärkorrespondenten Vladimir Rudnyj (1913–1984) hade deltagit i försvaret av Hangö 1941, och var god vän med Hangöbasens kommandör general Sergej Kabanov, som senare även skulle bli chef för Porkalabasen.

Rudnyjs mest kända bok är dokumentärromanen *Gangutsy* (ungefär Hangökämpar) som utkom 1970, och beskriver striderna på Hangöfronten 1941.¹

Rudnyj som bl.a. hjälpt Kabanov med hans memoarer i två delar besökte Porkala som reporter åren 1954 och 1956. Han fick också besöka Kallbåda fyr som alltid hade fascinerat honom.

Rudnyj hade länge haft en önskan att besöka Kallbåda, vars lykta tänds till fromma för "sjöfarande från alla länder på den internationella farleden". Besöket blev som sagt av år 1954 då Rudnyj civilklädd, utrustad med anteckningsblock, kamera och specialtillstånd, fick göra sin efterlängtnade reportageresa.

"I Porkala väntade mig underbara äventyr, vilka nu, efter många år inte mer finns till – detta område har för länge sedan återlämnats till Finland och marinbasen existerar inte längre. Dåförtiden kunde ingen i garnisonen tänka sig att vi skulle lämna den efter ett år.

Allt omgavs av en självklar sekretess – med undantag av anteckningarna i blocket och fotografier-

na: se dig omkring, bli förvånad, tig, kom ihåg eller ännu hellre glöm bort. Jag tittade endast på det som visades mig och för dit jag blev inbjuden. Men mycket stannade i minnet: de jättelika grannröda tankbilarna liknade dem som nuförtiden tankar jetplanen vid Moskvaftygfältet Sjeremetjevo, järnvägen som förde från yttersta kajen djupt in i berget längs den långa välvda tunneln upplyst av en lång kedja lampor.

Det underjordiska, rättare sagt "underbergiska" kraftverkets salar – som inte kan skadas av någon som helst superbomb och själva kajen i Båtvik.

Soldaterna och matroserna hade lagt ner mycket arbete som jag kunde urskilja med ögat, av hjulspåren i gytjan och i vattnet kunde jag sluta mig till hur man byggt kajen.

Jag såg hur man byggt hus och utsiktstorn på holmarna, jag såg hur man betvingat graniten, huggit den i skivor och uppfört bröstvärn på nödiga platser, jag såg pionjärernas arbeten och byggnaderna som matroserna uppfört för egen räkning. Det var givetvis ingen som skröt med sitt arbete, tjänst är tjänst.

Om någon talade om tjänstgöringens hårdhet så skedde det med en viss ironi och alltid i samband med någon rolig händelse.

På söndagen besökte jag stadion, idrottsplanen, där två lag – från kanonbåtarna och från minsveparna – spelade fotboll.

Idrott är i allmänhet mycket populärt i flottan och speciellt här i Porkala. Just här tjänstgjorde självaste Vladimir Kuts som matros vid ett batteri. Han började löpa just här på klippornas stigar med tillåtelse av sina överordnade och undvek att anlita buss och alla andra transportmedel.

På stadion ropades det som på alla andra idrottsplaner "Ut med domaren!" "Kläpare!" Men också lokala hejarop: "Heja, heja, svärsonen!" Det var åt högeryttern som en gång tjänstgjort som matros men som gift sig med en officersdotter och nu kallades "svärsonen" på idrottsplanen. Han var den lokala idolen under 90 minuter."

Här kan inflikas att Vladimir Kuts i sina memoarer *Povest o bege* (En berättelse om löpning) beskriver sin militärtjänstgöring i Porkalabasen. Kuts var född år 1927 och blev hösten 1945 kommenderad till Östersjöflottan, efter att ha inlett sin militärtjänstgöring i Ukraina året innan som frivillig. Han beskrev hur han via Tallinn hamnade på "den lilla ön Makilo där han för första gången kunde se det ändlösa havet". Läsaren får av Kuts bok intrycket att Makilo samt *Marinbasen Porkala-udd* ligger utanför eller invid den estniska kusten. Han berättar om naturen som var helt olik hans ukrainska hemtrakter med höljande sädesfält och vackra skogar. Kuts tjänstgjorde hela 7 år på Makilo, och blev till slut chef för kanonavdelningen.

Under vintern 1947–48 vann Kuts en skidtävling (med skidor inköpta i Tallinn) och fick det militära skidmärket av 3:e klass. I maj 1948 segrade han i Porkalabasens terränglöpning som ordnades Segerdagen (9 maj) till ära.

Sommaren 1948 arrangerades ett 5 000 m lopp på "basens lilla stadion". Kuts blev anmäld i sista stund, hann inte byta om utan måste ställa upp och löpa i sin matrosuniform. Och vann loppet!

Här lades grunden för hans idrottsframgångar. År 1951 blev Kuts slutligen hemförlovad. Han ställde upp i kvaltävlingen i Odessa inför OS 1952 i Helsingfors, men blev sjätte både på 5 000 och 10 000 m, och föll ur det sovjetiska landslaget. Kuts återvände igen till Porkala, nu som stamanställd. Han lyssnade bittert på radioreportaget från Helsingfors där Emil Zatopek vann tre guld. Det måste verkligen ha känts hårt för Kuts att vara så nära att han kunde se ljusen från Helsingfors men ändå så långt borta...

Kuts klippte ut bilden av Zatopek segrande på 5 000 m och satte upp den vid sin säng bredvid bilden av sin flickvän...



Sergej Ivanovitj Kabanov

Sedermånga skulle Kuts bli dubbel guldmedaljör (på både 5 000 m och 10 000 m) i OS i Melbourne år 1956.

Första upplagan av Kuts bok trycktes år 1964 i hela 65 000 exemplar. På 50 sidor beskrivs Porkalaperioden och den s.k. "ryssplanen" i Kyrkslätt som med sin 330 meters runda² hade en stor andel i den unge löparens utveckling! En ny omarbetad upplaga av Kuts bok utgavs år 1976 (nu i 50 000 exemplar), och slutligen utgav sportjournalisten V. P. Teplov en Kutsbiografi år 1987 (även den i en upplaga om 50 000 exemplar).

Och nu tillbaka till Rudnyj, som åkte omkring på basområdet, intervjuade officerare och matrosar,



Vladimir Rudnyj

gjorde iakttagelser rörande den omgivande naturen och den *"främmande arkitekturen"*.

Han beskrev mest soldatlivet i största allmänhet. Ett visst intresse ligger det ju i att läsa om även banala saker då scenen är *"basens stab bredvid Kyrksläotts station"*. Rudnyj berättar om den principfaste kommandanten Bulgarov som gav order om att basens kvinnor ej längre fick visa sig i närheten av stationen utan identitetspapper.

Adjutanten placerades ut med militärpolispatrull *"vid vägkorsningen invid butiken"* för att övervaka att ordern verkställdes. Ett antal kvinnor, bland dem kommandantens alls inte okända hustru, arresterades för överträdelse av den färska förord-

ningen. Först efter att ha läxat upp de övriga kvinnorna och skött om dagens övriga löpande ärenden ringde adjutanten upp sin överordnade och frågar *"vad man skall göra med en kvinna som är inspärrad utan dokument i högvakten och påstår att hon är Er hustru?"*.

Matroserna klagade över att restaurangen *"Vita svanen"* inte längre serverar dem alkohol, varför de döpte om den till *"Den fula ankungen"*.

Kallbåda upphörde inte att intressera Rudnyj. Basens biografskötare hörde till dem som fått nog av fyren och dess manskap. *"En kommendering dit är den mest förbannade sak. Du skall dit för en föreställning, men blir och sitta en vecka eller två innan du kommer därifrån. Mat får du, men tobak har de inte... sen vevar de våra bästa filmer baklänges, och vem får skulden och skällorna av politiska avdelningen om inte jag."* Även Kuts beskrev de parodiska filmföreställningarna på Makilo. Under hans första vinter 1945–46 fanns det endast en film, *"Greven av Monte Christo"* som visades framlänges och baklänges med rullarna i fel ordning osv. – *"men ändå bara samma gamla greve!"*

I sjukstugan invid Kyrkslätt station försäkrade en kvinnlig tandläkare, sanitetslöjtnant, att fyrens manskap tycks bestå av enbart kvinnotjussare. *"Pojkarna är i stort sett prima, men man måste vara på sin vakt."*

Medan Rudnyj väntade på att få besöka Kallbåda läste han finska tidningsartiklar i översättning och förundrade sig över det besynnerliga Finland - så nära och ändå så långt borta med såväl *"Mannerheims skyddskårer och lottor"* men också *"arbetsamma människor som inte är fientligt inställda till oss."*

Så randades den dag då Rudnyj äntligen fick åka över till Kallbåda med en förbindelsebåt, fullastad med ved, saltgurka och 102 tegelstenar. Skepparen ombord var sergeanten Pavel Kanjev, som gått fyra

år i teknisk skola och såg fram emot att bli flodskeppare på de stora floderna i sina hemtrakter.

Fyrchefen klagade över att han har övernog av saltgurka, de hann inte äta upp gurkorna förrän de förfors.

Rudnyj beskriver Kallbåda: *"Man skulle kunna jämföra ön med ett Dreadnought-slagskepp med sin väldiga undervattensdel och överbyggnad som skjuter upp ur vattnet. En kajuta höjer sig över däckets av sten, kommandobryggan samt det aktra kanontornet, även en målarvagg med en målare som håller på att ge ny färg åt byggnadens väggar påminner oss om ett skepp. Det mönjefärgade gamla huset kunde vara ett slott, dystert och hemlighetsfullt."*

På Kallbåda lyssnade och antecknade Rudnyj uppmärksamt och flitigt.

Han fick höra berättelsen om schäferhunden Båtsman som dök efter en säl i en vak men inte sedan kunde ta sig upp. Här fanns "muttrarnas skräck" Aleksej Sementsjikov som fått sitt öknamn därför att en mutter som han drog till inte kunde skruvas upp utan måste huggas lös med mejsel.

Här fanns kocken, som för att berika den enformiga kosten, odlade grönsaker (mest gräslök) i lådor runt fyrens alla ytterväggar. Kocken var orsaken till att alkoholservingen måste upphöra på Vita svanen varefter han blev förvisad till Kallbåda. Här fanns också matrosen som förvisats på grund av kvinnoaffärer.

En gång var den kvinnliga tandläkaren på väg ut till Kallbåda i storm. Hon var första gången ute till havs. Med risk för livet rodde Kallbådamatroserna bogserbåten till mötes, men den kvinnliga tandläkaren vägrade att hoppa i slupen.

"Ni dränker mig", skrek hon. Matroserna måste slå in henne i en presenning och först långa tand-

läkarstolen och sedan tandläkaren i slupen. Hon kom torrskodd men avsvimnad i land. Men hon kvicknade till senare och log så varmt mot matroserna att alla omedelbart fick tandvärk.

Sitt andra besök i Porkalaområdet gjorde Rudnyj i januari 1956 inför återlämnandet av arrendeområdet till Finland. Sedan besöket hösten 1954 hade en avgörande förändring inträffat – man hade överenskommit på regeringsnivå att Porkalaområdet skulle återlämnas till Finland. Efter ett intensivt arbete att tömma basen på den militära utrustningen och återställa området i civilt skick var området nu så gott som tomt.

"Endast få, mycket få människor är ännu kvar, endast en del av dem som behövs för att upprätthålla de finländska snälltågens tidtabell genom Porkalaområdet, de som behövs för de nödvändigaste tjänsterna: hälsovård, post och tele, vatten och lyse, brödgrädning, vägplogning och framför allt: för att se till att fyrarnas ljus inte slocknar. T.o.m. tre gånger om dagen växlar tövåder med snöyra, stormar och drivor – ingen vila, ingen sömn."

Den tysta basen påminde närmast om Klosterbacken i Åbo som Rudnyj dessförinnan besökt i samband med en rundresa i Finland.

"Men här är det ju inte forntid utan nutid - nuets tecken syns vid varje steg: stenbyggnaden bar en inskription: "Mellanskola nr 455", och kraftverkets tre flyglar har ett tak från det tjugonde århundradets senare hälft: trettio meter granit ovanför huvudet."

Under sin resa i Finland hade Rudnyj givetvis också besökt Hangö och sökt upp kända platser: hans krigstida arbetsplats från år 1941, redaktionen för fronttidningen Krasnyj Gangut (Det röda Hangö) var inrymd i en källare som nu var polishäkte, och han blev inte insläppt. Han försökte hitta de stupade flyghjältarna Ivan Borisovs och Aleksej Antonenkos gravar – men allt var utplånat.³

Rudnyj fick nöja sig med att sända ett vykort hem till sig själv för att få stämpeln Hangö som minne.

Under dessa sista dagar av sovjetisk administration i Porkalaområdet bodde alla i sjukhuset i Kyrkslätt, såväl läkare som generaler, chaufförer och journalister.

"I jourrummet bredvid glasskåpet med jod, Pyramidol och destillerat vatten, satt en matros vid telefonen och svarade på samtal än från Tallinn, än från Moskva, än till de nästan helt genomvåta eller förfrusna marinsoldaterna som plogade de igensnöade vägarna. Förvånansvärda var känslorna hos de människor som under dessa dagar ännu bodde på marinbasen: önskan att överlåta allt i ordning. Därför tittade vi alla med stor iver på de bilder från Porkala som fanns i de tidningar som vi fick från Helsingfors, och hörde på radioutsändningar från den angränsande världen. Vi kände till att korrespondenter och filmfotografer från hela världen redan samlats i Helsingfors: en amerikansk korrespondent är av någon anledning intresserad av Makilo-batteriets öde; de danska och svenska korrespondenterna byter åsikter om basens betydelse, samt huruvida rysarnas exempel kommer att följas av amerikanerna som ju har strött ut några hundra egna baser runt hela jordklotet."

"Om kvällarna lyssnade vi förolämpade och indignerade till de ovanliga spekulationerna om vad finnarna har att vänta sig på detta område: ofruktbar ökenmark, ödeläggelse och förhärjning, minor gömda vid gränsen.

– Finska viken har vi svept från alla tyska minor med risk för eget liv – och de inbillar sig för f-n något sänt, förvargade sig underlöjtnant Gavrik, baskommendören general Kabanovs chaufför, en 'överårig', som tjänstgjort här ända sedan kriget.

– Du är naiv, Gavrik, fick han svar på tal. Hos dem blir till och med statsministern smutskastad inför valen och du vill att allt skall gå sanningsenligt till. Kanske de bara vill varna civilbefolkningen för att inte i onödan ströva omkring på basom-

rådet...

– Nå det är ju deras sak, om orsaken inte tål dagsljus. Men varför smutskasta oss?

Vi lyssnade villrådigt till general Kaarlo Vaala, utnämnd till ordförande för Porkalaområdets interimistiska förvaltningskommission, som varnade i radion: "Personer till häst måste komma ihåg att det är strängt förbjudet att använda stall och lador, varför det är nödvändigt att säkerställa kvarter i det fria. Foder för hästarna bör medtas, hästarna får vattnas endast ur särskilt anvisade brunnar. Mat och dricksvatten bör medtagas... Skovlar för snöskottning bör medtagas..."

Den största delen av beskrivningen av Rudnyjs andra besök upptas av ett referat av de finländska myndigheternas förhandsbesök på basområdet den 24 januari 1956 inför överlämnandet, som skulle ske två dagar senare.

"De finländska myndigheternas ankomst var utsatt till den 24 januari. Natten innan kunde min granne som ansvarade för plogningen av vägarna inte sova. En trettiogradig köld hade skärpt till, fönstren var täckta av en tät vit slöja. Genom de små fläckarna som tinats av utandningsluften lyste ett kallt ljus, skogen tedde sig blåsvart, snön var än gnistrande silverfärgad, än matt askgrå då månen täcktes av moln, vilket fick min granne att rusa till telefonen:

– Hurudan är väderleksrapporten? Det blir väl bara inte snöyra?

På morgonen sken solen klart och bländande i kölden. Adjutanten erbjöd generalen skärmmössa med guldbroderad skärm, men Kabanov föredrog den svarta karakulpälsmössan ("sjapka").

Generalens ZIM-tjänstebil, som redan fotograferrats och beskrivits av tiotals korrespondenter under den nyligen hållna presskonferensen i Helsingfors, ilade i väg mot gränsen.

Underlöjtnant Gavrik satt högtidligt vid ratten: ministrar ser man inte varje dag... Generalen gav

honom instruktioner:

– Du, Gavrik, då vi stannar; skynda dig ut och öppna dörren – så gör man hos dem...

Gavrik öppnade nitiskt bildörren hela dagen till och med för mig. Jag antecknade namnen på gränsbevakarna Nikolaj Belov och Pavel Filjusjkin som för första gången öppnade gränsbommen vid bron över Esboviken utan att kontrollera utlänningsarnas passersedlar till Porkalaområdet. På basens område visade klockan inte ännu tio på morgonen såsom i Helsingfors, utan elva som i Moskva! Elva är här deras gränsbevakningsavdelning skyddat basen och gripit personer som kränkt gränsen. Denna dag hörde jag ett erkännande från general Vaala: under alla dessa år har det inte skett en enda gränsincident grannarna emellan."

"General Vaala, som skulle ta emot området, steg in i general Kabanovs bil redan vid (Stensvik-) bron. Han var iförd pälsmössa, stålgrå uniformsmantel med ordnar på bröstet, glänsande, nästan lackerade stövlar, och med karta i hand. Sedan han satt sig i bilen sade han via tolken:

– Jag skulle vilja ställa tre frågor till general Kabanov. I vilket skick är byggnadernas uppvärmningssystem?

– Avstängda, svarade Kabanov med dov röst. Vattnet är tömt.

– Horosjo, sade Vaala på ryska och ställde sin andra fråga:

– I vilket skick är vattenledningarna?

– Avstängda. Pumpstationen är i gång. Ni kan koppla på kranarna och dricka av vattnet!

Kanske Kabanov erinrade sin samtalspartners radiotal då han tillade:

– Epidemiska sjukdomar bland djur och människor har inte påträffats under de elva år vår bas existerat i Porkala.

– Otsjen horosjo, svarade Vaala ånyo på ryska och ställde sin tredje fråga: Kan generalen utpeka livsfarliga områden?

– Livsfarliga områden finns inte. Jag garanterar er säkerhet. Vi har inte placerat ut några minor.

På skjutbanan kan det finnas enstaka icke briserade projektiler samt patronhylsor.

Synbarligen till följd av sitt begränsade ryska ordföråd upprepade general Vaala två gånger "Otsjen horosjo!" medan Kabanov kom ihåg de bilar som väntade bakom oss med vår ambassadör, Finlands statsminister och andra ministrar, och artigt föreslog:

– Kanske herr general kan ställa sina övriga frågor under resan?

– Oh ja, oh ja. Otsjen horosho, skrattade general Vaala.

Den långa kortegen rörde sig med rasslande hjul på vägar som vant sig vid larvfötter och grova terrängfordonshjul, förbi nätta stugor insjunkna i snön, förbi soldaterna som med armarna utsträckta visade rätt riktning vid skogsvägarnas korsningar. Emellanåt jämförde general Vaala med sin karta, ställde någon fråga och gjorde tydligen topografiska rättelser - många kärr, backar och bergsklippor hade ersatts av vägar och bebyggelse, och det var lätt att se att kartbilderna till priset av ett otroligt arbete hade förändrats till det bättre, och general Vaala upprepade allt oftare:

'Otsjen horosjo!' Dessa två ord uttalades denna dag som ett motto även av ministrarna såväl på flygfältet, dugligt för jetplan, som vid kajerna och i den underjordiska 'byn'. Amiral Sundman, chef för sjöfartsavdelningen vid handels- och industriministeriet, höll sig inte till etiketten utan avvek från gruppen och sprang ut till ändan av den nya piren i Båtvik för att se ut över Finska viken - han blev tillropad av de våra: 'Havet finns nog kvar, amiral Sundman!'

Försvarsminister Emil Skog utropade i det väldiga, välvuda bergsrummet - 110 gånger 12 meter - med händerna formade till ett talrör: 'Oh-ho-ho' - ekot återgav hans röst så kraftigt att någon inte kunde hålla sig utan föreslog skämtsamt: 'Den här salen borde ges åt Finska folkpartiet - här kan de mångfaldiga sina röster.' Frågan gällde den obetydliga

röstmängd som denna nationalistiska grupp samlat i elektorsvalet, en grupp som ännu år 1955 ej tagit avstånd från fascistmottot 'Finland till Ural'.

Samvaron var otvungen. General Kabanov påpekade öppet om olämpligt dragna vägtrummor med risk för vårflöden, om broar som måste förstärkas, om husbyggen som fortsatts ännu efter regeringsbeslutet om återlämnandet av territoriet, samt var man endast hunnit gjuta husgrunden. Finländarna kunde följaktligen slutföra bygget enligt egen önskan. Kabanov berättade att hans sonson var född på Porkalaområdet och att i genomsnitt fyra-fem barn om dagen sett världens ljus här. 'Generalen gav allt grannen en räkneuppgift', viskade Gaurik till mig, tydligen införstådd med den militära statistikens lagar.

Vi hade redan kört omkring över två timmar, och general Vaala, som återfunnit allt mer omfattande kunskaper i ryska språket, kom till och med ihåg ett gammalt ryskt ordspråk: 'Hönan är ingen fågel, och fänriken är ingen officer': senare konstaterade han att 'efter kriget är soldaterna de bästa vänner', utbytte krigserfarenheter med Kabanov med mera.

Gästerna hade blivit ordentligt utmattade av färden och gladda sig tydligen åt Kabanovs förslag om en kopp kaffe och ett glas vin. Vi tog in i den sjuklasiga skolan på höjden ovanför järnvägen i Kyrkslätt, där ett specialtåg för våra skolelever stannade två gånger om dagen vid hållplatsen 'Sjokolnaja' (Skola). På lärarrummets långbord var det dukat med vin och tilltugg ('zakuska'), samt tända ljus som var brukligt i Finland. Gäster och värdfolk skälade turvis för varandra. Mottagningen föregick i vänskaplig anda, som man säger i diplomatiska rapporter. Atmosfären i detta anspråkslösa hus i den snötunga skogen var verkligen hjärtlig. Herr G. Enckell från utrikesministeriet yttrade känslfullt: 'Jag är helt enkelt rörd av det jag såg i dag i Porkala'.

Om ändå detta uttalande hade hörts av de sensationssökare, korrespondenter för reaktionära utländska och helsingförstidningar, som i denna stund få-

fångt väntade vid Esbovikens strand att kanhända någon liten mina skulle explodera i Porkala, bilarna skulle kollidera eller man åtminstone skulle hitta någon självdöd katt. Fastän ingenting dylikt inträffade i Porkala hindrade det inte baktalarna från att under de följande dagarna hitta på 'en mängd icke kreverade minor och projektiler invid Kyrkslätt kyrka' eller 'hitta' något slags mystiska lämningar i omgivningen av sjukhuset där vi bodde. Det ankom senare på general Vaala att dementera denna lögn...

Jag frågade försvarsminister E. Skog om han sett någon förstörelse i Porkala.

– Nej, det såg jag inte – svarade han.

– Vad är Ert intryck av resan?

– Ni förstår ju att jag som försvarsminister gladda mig mest av allt åt anläggningarna vid havsstranden.

– Också herr Sundman var intresserad av kajerna i Båtvik, som ni kunde se. Han är av den meningen att kajen och den nya järnvägen är mycket användbara för handelsflottan.

– Nå, herr Sundman klarar jag nog av på något sätt, skrattade ministern. Fastän han tjänstgör i handelsministeriet är han konteramiral till graden. Ni förstår ju att jag har ett visst inflytande över honom ...

Ministern övergick sedan till vinet och berättade om Moskva som han nyligen besökt, och som storligen intresserat honom, om det sovjetiska folkets samhälleliga målsättning, samt frågade hur många barn jag hade, och hur gammal jag var. Jag frågade i min tur om ministern hade barnbarn men han svarade nekande.

– Våra barn tar vara på vår gemensamma ungdom, herr minister. I annat fall vore vi redan farföräldrar.

– Ja, vi är ännu unga, skrattade min samtalspartner. Men min son är redan officer. Han rycker in med sina trupper i Porkala.

– Min son är soldat. Han fullgör som bäst sin värnplikt.

– Har han tjänstgjort här?

– Nej, herr minister. Han tjänstgör vid Svarta havet.

– Ja, ni har ett stort land.

– Men jag skulle önska att våra söner skulle komma att ha ett lika angenämt samtal som vi nu har. Och att de aldrig kommer att mötas som fiender.

– Jag skulle också vilja önska samma sak!”

Av de av Rudnyj nämnda finländska gästerna har veterligen ingen offentligt publicerat sina intryck från rundturen i Porkalaområdet, men däremot var synbarligen även den dåvarande utrikesministern Johannes Virolainen närvarande (dock ej nämnd av Rudnyj!).

Virolainen beskrev år 1984 besöket på följande sätt:⁴

”Den 20 januari 1956 erbjöd de sovjetiska myndigheterna ett antal finländska representanter möjlighet att bekanta sig med Porkala arrendeområde.⁵

Enligt mina anteckningar försiggick besöket på följande sätt:

Under ledning av ambassadör Lebedev och kommandören för Porkalabasen, generallöjtnant Kabanov gjordes en ca fem timmar lång inspektionsfärd under vilken man i huvudsak bekantade sig med olika byggnadsarbeten som utförts från sovjetisk sida.

Resan inleddes vid bron över Esboviken, därifrån åkte vi till Friggasby. Här har byggts ett flygfält för jetplan, med en ca två km lång landningsbana i nord-sydlig riktning. Några hangarer eller andra konstruktioner fanns ej. Vi fortsatte längs den nya landsvägen över Sparringssundsbron till Dragö, där vi besåg kraftverket insprängt i berget. Krafttaggagaten hade avlägsnats, men konstruktionerna var för övrigt i gott skick. Från Dragö fortsatte färden till Båtvik, där en mellanskola för 500 elever och ett sjukhus för 125 patienter hade uppförts. I Båtvik hade även en över 100 m lång kaj uppförts, till vilken ett stickspår med normal spårvidd ledde från Käla hållplats. Där fanns även ett bergsskydd med plats för 120 järnvägsvagnar. Från Båtvik åkte vi till Pickala gård och vidare till Broända samt över

järnvägen till Kyrkslätt, resans ändpunkt.

Generallöjtnant Kabanov hade arrangerat en kaffejudning i folkskolan.”

Jordbruksexperten Virolainen försökte även göra professionella iakttagelser:

”Det var svårt att sluta sig till i vilket skick områdets jordbruk kunde vara, åkrarna var täckta av tjock snö. Men eftersom några meter höga träd växte i de öppna dikena har tydligen en stor del av åkrarna inte varit uppodlade.

Som allmän iakttagelse konstaterade jag i min redogörelse att området i vinterskrud föreföll att vara i bättre skick än vi hade väntat oss. Då soldaterna beger sig iväg, bommarna öppnas och människorna återvänder, kommer landskapet snart att återfå den skepnad det hade före överlåtelsen av arrendeområdet hösten 1944”.

Så långt Virolainen. Rudnyjs samtalspartner, försvarsminister Emil Skog, hade en mycket central roll då det gällde Porkalaområdets fortsatta öden. Skog har visserligen inte beskrivit vare sig inspektionsturen den 24 (eller 20?) januari eller sammanträffandet med Rudnyj, men har vissa intressanta uppgifter om Porkala i sina år 1974 utgivna memoarer.⁶ Han har ingen förståelse för de tidigare Porkalabornas äganderätt till gård och grund, utan anser det helt klart att området har övergått i statens ägo, och att ett sådant fördelaktigt tillfälle till expropriation inte återkommer! Det här är helt i linje med den entusiasm över de sovjetiska militära anläggningar minister Skog inte kunde dölja för Rudnyj.

Rudnyjs Porkalareportage avslutas med några reflexioner om det finländska folket som han stiftat bekantskap med under sin rundtur i Finland inför Porkalabesöket 1956. Han kan inte förstå att man under dessa dagar i Finland även ville uppmärksamma Väinö Tanner inför dennes 75-årsdag den 12 mars 1956 – Tanner ”krigsförbrytaren”!

Som helhet är Rudnyjs reportage kanske något överraskande för en nutida läsare, men ger en nyttig påminnelse om hur man i Sovjetunionen såg på Finland som tidigare fiendeland vid mitten av 1950-talet.

- 1 Rudnyj anspelar i titeln till sin bok om Hangö år 1941 till sjöslaget den 27 juli 1714, då den svenska flottan besegrades av Peter den stores flotta vid Rilax-fjärden norr om Hangö udd. Sjöslaget kallas på ryska för Gangut-slaget, där förleden har förvrängts från "Hangö udd".
- 2 Denna sportplan som hade anlagts under parentesens kallades efter områdets återbördande allmänt för "ryssplanen".
- 3 Namnet på fronttidningen KRASNYJ GANGUT (Röda Hangö udd) anspelar givetvis på sjöstriden 1714 – se not 1. De flyghjältar vars gravar Rudnyj sökte var - och är allt fortfarande - legendariska i Östersjöflygets historia. Borisov blev nedskjuten under vinterkriget den 25 december 1939 och sägs ha styrt sitt brinnande plan mot ett finländskt batteri på Hästö-Busö. Enligt general Sergej Kabanov hade de finländska trupperna begravt den djärve flygaren under militära hedersbetygelser. Då Hangöområdet utrymdes efter Moskvafreden i mars 1940 utpekades Borisovs grav för de inryckande sovjetiska trupperna. Borisovs stoft flyttades sedan intill stadshuset i Hangö som omdöptes till Flottans Hus, medan Boulevarden fick namnet Prospekt Borisova. Den stupade Borisov utnämndes den 7 februari 1940 postumt till Sovjetunionens Hjälte, den högsta militära hedersbetygelsen i Sovjet. Antonenko tjänstgjorde i Jaktflygeregemente 13 i Täktom och hörde till hjältarna i Stora fosterländska kriget. Han sägs ha uppnått 11 luftsegrar över Hangö, Finska viken och Estland, och tilldelades hederstiteln Sovjetunionens Hjälte den 14 juli 1941 som den första i Sovjetflottan i det nya kriget. Antonenko stupade den 26 juli 1941 och begravs bredvid Borisov framför Flottans Hus.
- 4 JOHANNES VIROLAINEN: *Muistiinpanoja ja myllykirjeitä*, Otava, Keuruu 1984; sidorna 242–242.
- 5 Trots att Virolainen anger 20 januari medan Rudnyj talar om 24 januari, ger Virolainens beskrivning dock vid handen att det säkerligen är fråga om samma tillfälle som Rudnyj berättar om.
- 6 EMIL SKOG. *Veljet vastakkain*, WSOY, Porvoo 1974

Bibliografi över Porkalans sovjetiska period (1944–1956)

Böcker

- APPEL, ERIK: *Kampen för Porkala – Porkalaförbundet*. Borgå 1967.
- BJÖRCKMAN, STEN (RED.): *Vändpunkt: Porkala och Esbo 1944–1956*. Esbo stadsmuseum och Esbo hembygdsförening 2006
- BRUNILA, KAI: *Porkala är vårt: en återblick i ord och bild*. Schildts, Helsingfors 1955
- BRUNILA, KAI: *Porkalans öden*. Kyrkslächts kommun, Kyrkslätt 1986.
- CASTRÉN, ERIK: *La base navale Porkkala et sa restitution à la Finlande*. Bonn 1957.
- HENRICSON, ERIC: *Kyrkan efter Porkala*. Kyrkslätt hembygdsförening. Ekenäs 1987.
- KEKÄLÄINEN, EINO: *Porkkalanniemen alue = Rajon Porkkala-Udd*. Rajavartiolaitos, Helsinki 1995.
- LESKINEN, JARI JA SILVAST, PEKKA: *Suljettu aika: Porkkala Neuvostoliiton sotilaallisena tukikohtana vuosina 1944–1956*. WSOY, Helsinki 2001.
- LINDBERG, ANN-MARI: *Nybyggarliv: om tiden före och efter Porkalaparentesen*. Söderströms, Borgå 2005.
- PAASIKIVI, JUHO KUSTI: *J. K. Paasikivis dagböcker 1944–1956. Första delen: Vid katastrofens rand (26.6.44–10.2.47)* /red. och övers. av Göran Stjernschantz/. Söderströms, Borgå 1986.
- PAASIKIVI, JUHO KUSTI: *J. K. Paasikivis dagböcker 1944–1956. Andra delen: De farliga åren (12.2.1947–16.2.1950)* /red. och övers. av Göran Stjernschantz/. Söderströms, Borgå 1986.
- PAASIKIVI, JUHO KUSTI: *J. K. Paasikivis dagböcker 1944–1956. Tredje delen: De sista åren (17.2.1950–10.4.1956)* /red. och övers. av Göran Stjernschantz/. Söderströms, Borgå 1986.
- SELÉN, LENA: *Degerby 1944–1956–1996: utvärderingen av Porkala-området och dess följder sedda ur Degerbybornas perspektiv*. Ingå kommun 1996.
- SELÉN, LENA OCH GOTTBORG, BERNDT: *Porkkala, Porkkala. Ennen, jätkeen ja Parenteesin aikaan. Före, under efter Parentesen. Before, During and After the Parenthesis*. Byrådsföreningen i Degerby r.f., Ekenäs 2000.
- SILVAST, PEKKA: *Porkkala 1944–1956: Neuvostoliiton merisotilaallinen tukikohta: tutkimusraportti*. Sotamuseo, Helsinki 1991.
- TAKOLANDER, GUNNAR: *Porkalaförbundet 1944–1954*. Söderströms, Helsingfors 1955.
- VISURI, PEKKA: *Puolustusvoimat kylmässä sodassa. Suomen puolustuspoliittikka vuosina 1945–1961*. WSOY, Juva 1994.
- VUORENMAA ANSSI: *Porkkala – helmi Helsingin läbellä*. Sotahistorian toimisto, Helsinki 1980.

Akademiska avhandlingar

- HUHTANIEMI, JUUKA: *Porkkalan tukikohta ja sen palauttaminen Suomelle*. Tampereen yliopiston historiatieteen laitos, Tampere 1981. (pro gradu)
- KEKÄLÄINEN, EINO: *Suomalaisten järjestämä Porkkalan vuokra-alueen varjotointi 1944–1948 Suomen turvallisuuspoliittisena kysymyksenä*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1987. (pro gradu)
- KONTTINEN, PIIRKKO: *Kolmentoista vihellyksen tunneli: Porkkalan vuokra-aika (1944–1956) kokijoiden kertomana*. Helsingin yliopisto, kulttuurin tutkimuksen laitos, folkloristiiikka, Helsinki 2001. (pro gradu)
- LEHTINEN, LASSE: *Porkkalan alueen omaisuuden palauttaminen*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1989. (pro gradu)

Artiklar

- ALASPÄÄ, SAMULI: *Porkkalan tukikohdan loppuvaiheet*. Carelia 1996: 3. (s.92–96)
- CASTRÉN, ERIK: *Porkkalan laivastoasema ja sen palauttaminen Suomen hallintaan*. Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland Helsingfors 1955.
- HANHIMÄKI, JUSSI: *Containment, coexistence, and neutrality: the return of the Porkkala naval base as an issue in the Soviet-American relations, 1955–1956*. Scandinavian Journal of History 1993: 3. (s. 217–218)
- HANNULA, ANTTI: *Suomenlahden lukko 1900-luvulla: sotilaiden Porkkala sodan ja rauhan päivinä*. Sotaveteraani 1999: 4. (s. 22–23)
- HERNBERG, GUNNAR: *Evakueringen av Porkkala-området 1944: några bittills mindre kända bakgrundsfaktorer*. Historiska och litteraturhistoriska studier 1982. (s. 299–310)
- KEKÄLÄINEN, EINO: *Tuntematon Porkkala, Tuntematon sota*. Oy Valitut Palat – Reader's Digest Ab, 1991 (s. 480–485).
- KEKÄLÄINEN, EINO: *Venälaiset eivät olleet Porkkalassa saskikkia tekemässä saari kalastamassa: ruoskaniskusta kontrollivälineeksi*. Sotilasaikakauslehti 1994: 9. (s. 8–14)
- LESKINEN, JARI: *Porkkalan tukikohta 1944–56 – Helsingin ohimolle suunnattu pistooli*. Jatkosodan pikkujättiläinen, WSOY 2005 (s.1179–1190).
- NOKELAINEN, PASI: *Seitsemän vuotta elämää Porkkalassa*. Ruotuväki 10/2000.
- PALMU, PENTTI: *Naiset evakuoivat Porkkalan*. Nainen sodassa, Oy Valitut Palat – Reader's Digest Ab, 1995 (s. 52–56).